

Date preliminare asupra cercetărilor arheologice de la Carei — „Bobald”

PETRE ROMAN, IOAN NÉMETI

În anii 1986, 1988 și 1989, semnatarii rindurilor de față au întreprins săpături de informare într-o așezare-tell situată la 5 km sud-est de orașul Carei, în punctul „Bobald”, pe care, în prezent, este amplasată o fermă pomicolă, izolată.

Scopul cercetărilor a fost stringerea dovezilor stratigrafice pentru cunoașterea succesiunii etapelor evoluției culturale din epoca bronzului în nord-vestul României.

Tell-ul de la Bobald se află pe marginea stângă a văii Merghesului — care adună apele pluviale și le deversează în zona mlăștinoasă a Crasnei —, pe o mică treaptă depresionară dinspre piciorul pantei, ferită de inundații. Terenul pe care s-a amplasat așezarea este mărginit pe o parte de o viroagă transversală, pe alta de zona mlăștinoasă și este separat de restul terasei printr-un șanț artificial. Starea actuală a tell-ului: oval, cu diametrul de cca 100 × 70 m, a fost distrus pe mari porțiuni în sectoarele sale central și sud-estic. Latura estică pare a fi fost și ea serios afectată de săpăturile executate de A. Vende¹ la începutul secolului nostru.

Jumătatea nordică a tell-ului a fost arată adine (până la 50 cm) și plantată cu pomi fructiferi. În acest fel, stratul de cultură, la partea superioară mai ales, a avut de suferit. La acestea se adaugă și distrugerile provocate prin săparea gropilor cimitirului medieval al satului Bobald.

În 1966, I. Némethi a executat un șanț pe latura nordică a așezării, perpendicular pe șanțul de apărare² care, după observațiile făcute, ar fi fost săpat la începutul locuirii din epoca bronzului. Același cercetător a urmărit profilele unui drum de acces și ale unei gropi pentru pivnița fermei, constatănd existența a patru niveluri de locuire: cel mai vechi (IV) conținea ceramică ornamentată cu impresiuni triunghiulare; același nivel și următorul (IV și III) ceramică cu striuri, briuri în relief și alveole pe margine iar nivelurile superioare (II, I) aparțineau culturii Otomani³.

Săpăturile noastre au afectat marginile părții centrale a așezării, precum și sfertul nord-estic al ei. În primul caz s-a urmărit obținerea unui profil stratigrafic în zonele cele mai intens locuite (fig. 1). Secțiunile săpate în sectorul nord-estic au fost facilitate de lipsa mormintelor feudale din acea zonă.

Stratigrafia stațiunii nu este peste tot aceeași. În toate secțiunile, la bază, s-a aflat un sol vegetal antic, galben-cenușiu, bogat în humus, în unele segmente granulos, în care, izolat, s-au aflat câteva fragmente ceramice neolitice (Cris și de tip Pișcolt-Ciumești)⁴. Nu este deci exclusă posibilitatea ca pe întinderea așezării să apară complexe mai consistente sau chiar un nivel distinct neolitic.

Trinul strat de cultură propriu-zis, care suprapune solul vegetal antic, apare doar în secțiunile centrale: este humos, compact, galben-cenușiu, gros până la 50 cm și conține complexe de locuire care-l separă în două niveluri. Astfel, în secțiunea I de pe latura estică a zonei centrale, la mijlocul acestui strat, au apărut resturile unei locuințe cu vatră, podină de lut, găuri de la stilpi de susți-

¹ *Szat-nár vármegye*, Budapesta, I.a. (1910), p. 401, 409, 410, fig. de la p. 406.

² Tiberiu Bader, *Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei*, București, 1978, p. 121.

³ Petre Roman, Ioan Némethi, *SCIVA*, 37, 1986, 3, p. 211.

⁴ Despre aspectul Pișcolt, vezi Gh. Lazarovici — I. Némethi *ActaMP*, VII, 1983, p. 17 și urm.

nere. Resturi de la construcții ușoare au fost aflate și pe latura vestică a zonei centrale și tot la mijlocul stratului de cultură. În schimb, în sectorul nord-estic această depunere arheologică lipsește. Doar spre zona centrală a sectorului s-a găsit o groapă neregulată, pentru scos lut, ce conținea materiale caracteristice culturii Nir, faza Sanislău.

Stratul următor, care atinge grosimi de pină la 2 m, este format din resturi de locuințe incendiate sau ruinate și depuneri de cenușă. Jumătatea inferioară a stratului de cultură a conservat, peste tot, resturi ale unor locuințe suprapuse. Jumătatea superioară a stratului, conținând o mare canti-

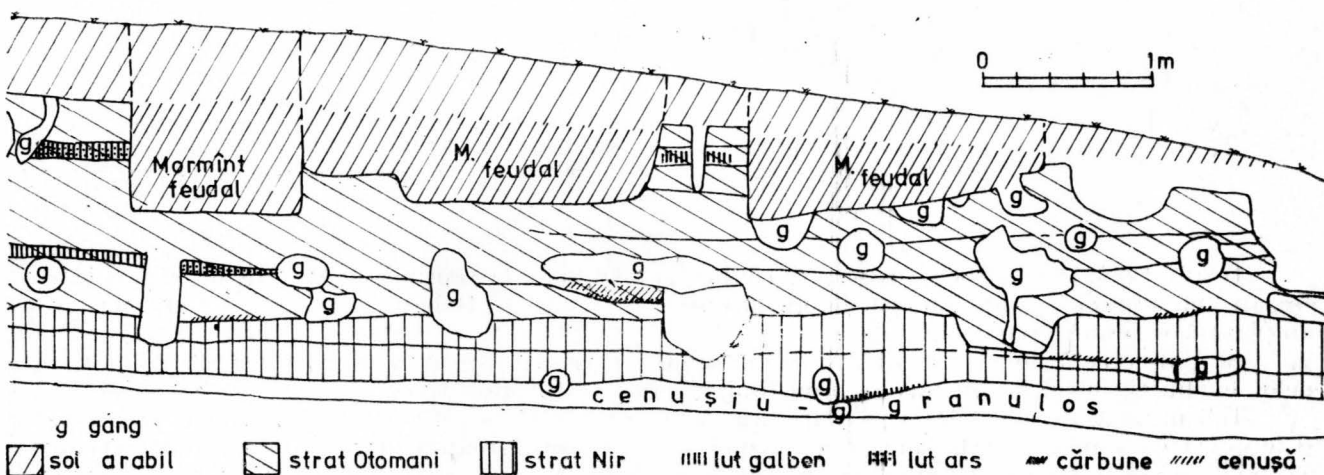

Fig. 1 Profilul sudic al secțiunii II/1986 de la Carei, „Bebald”.

tate de cenușă, ar putea fi interpretată ca datorată resturilor de la suprastructura construcțiilor mai vechi sau de la destrucții de locuințe aflate în afara cadrului cercetat. În parte, situația va fi fost așa. Numai că, la diferite adâncimi ale depunerii de cenușă, apar vetre de foc, fără urme de podină în jur și cu resturi puține de pământ ars, cu amprente de trestie și nuiele. Ar rezulta că, într-o anumite perioadă din existența așezării, tipurile de locuințe erau colibe cu vetre de foc, la construirea cărora se folosea mult stuf și lemn de esență moale.

Stratul cel mai de sus, arabil, gros pină la 50 cm și răscolit de plug, este negru-cenușiu, granulos și având în vedere, pe de o parte, imensa cantitate de material arheologic aparținând culturii Otomani iar pe de alta raritatea unor materiale din alte epoci (Hallstatt, dacic, prefeudal, feudal) presupunem că el s-a format tot în epoca bronzului.

Întrucât săpăturile noastre se desfășoară printre rîndurile de pomi, o dezvelire completă a unor locuințe nu a fost posibilă. Complexele de locuire au fost sesizate atît în partea centrală cit și în cadrul sectorului nord-estic al așezării și ele aparțin, de regulă, locuirii Otomani.

În secțiunea III/1988 una dintre locuințe, orientată nord-vest—sud-est, dreptunghiulară, cu o latură (dezvelită) lungă de 8 m, avea podină cu mai multe lipituri succesive, vatră de foc amenajată pe un „pat” de fragmente ceramice, pereți neteziți cu urme de văruială și bucăți de frize cu reliefuri spiraliforme. Sub suprastructura prăbușită zăceau vase întregi sau strivite, rîșnite, cantități apreciable de grăunțe carbonizate⁵ aflate în trei grămezi — indiciu al păstrării lor în recipiente care au ars.

O altă zonă cu locuințe se afla, în apropierea celei descrise, în secțiunile IV—V/1989. Acolo, una dintre cele mai noi locuințe ale stratului Otomani se afla pe un teren în pantă ușoară, resturile incendiate fiind împrăștiate pe o lungime de peste 4 m și constau din pământ ars la roșu ce suprapunea un strat de cărbuni și cenușă și era acoperit de un nivel de cenușă negricioasă. La bază era podina, din lut galben curat, care atingea grosimea medie de 10 cm. După platformă și în limitele dezvelite, forma locuinței era dreptunghiulară cu laturile de 4 și 6,60 m. O groapă de stilp s-a conservat lingă marginea vestică, iar o vatră de foc, din lut pe un „pat” de fragmente ceramice,

⁵ Pentru determinări, vezi, în prezentul volum, M. Cărciumaru, *Date paleobotanice din așezarea de la Ca rei*.

puternic înroșită de foc și frumos fețuită, era situată în zona centrală a locuinței. Asemenea celei descrisă anterior, locuința de față era orientată vest-nord-vest—est-sud-est și conținea un bogat material arheologic. Ea a fost construită sau renovată peste conturul, mai lung, al unei alte locuințe aflată dedesubt, construită după aceleași procedee tehnice.

Mai adinc, în parte suprapusă și amplasată spre vest de locuințele prezentate (nr. 2—3), este locuința nr. 1, lungă de 5 m (dacă luăm în considerare profilul sudic al secțiunii IV) și lată (pe profilul vestic al secțiunii V) de 3.70 m. Și această locuință a avut podină din lut galben, înroșită în foc pe anumite porțiuni.

Spre nord de locuințele 2—3, pe perețele nordic al secțiunii IV, s-au păstrat segmente de podină care, puse — eventual — în legătură cu cele din secțiunea III/1988, par să ofere grundul unui nou complex de locuire, contemporan cu locuința nr. 3, larg (sau lung) până la 5 m.

Pe o lungime, dezvelită, de 4 m și lățime de 2 m, dar continuându-se pe pereții nordic, estic și sudic, la baza stratului de cultură din capătul estic al secțiunii IV, au apărut resturi ale unei alte locuințe, distrusă prin incendiu, cu podină din lut galben și vatră de foc spre marginea vestică a ei. Locuința (nr. 4) pare să fie cea mai veche din zona cercetată în sectorul nord-estic al așezării.

În legătură cu locuințele stau și mai multe *gropi* de provizii. Clar destinată acestor scopuri este groapa nr. 5 (secțiunea IV/1989), circulară, cu diametrul, la fund, de circa 1.20 m, lutuită, ușor tronconică în profil, adincă de circa 1.20 m, cu o treaptă laterală, obținută printr-o groapă adiacentă. Groapa 5 aparține nivelurilor inferioare Otomani. O groapă asemănătoare este nr. 2 din secțiunea V/1989, săpată din nivelurile superioare Otomani. Este tronconică, cu diametrul inițial de 2 m și continuată spre fund, sub formă de clopot dar, după lăsarea unei trepte, cu diametru mai redus. Alte gropi (nr. 1/V, 2 și 3/IV) au diametrele între 1.20—1.50 m și adâncimea de 1—1.20 m.

După resturile păstrate, *economia* comunităților care au locuit la „Bobald” în epoca bronzului este indicată de următoarele elemente: *a*) în stratul de tip Nir au fost descoperite oase de bovine, ciine, cerb, risnițe pimitive; *b*) în stratul Otomani au fost descoperite cantități mari de oase provenind de la animale domestice (bovine, ovicaprine, porcine, cabaline, canine) sau sălbatice (cervidae, mistret); *c*) într-o locuință Otomani a fost găsită o mare cantitate de semințe carbonizate; *d*) risnițe și frecătoare din piatră au apărut și în stratul Otomani; *e*) din stratul Otomani mai menționăm greutatea pentru războiul de țesut, sule de os, topoare din piatră, un ac din cupru, un fragment de lamă (seceră?) din bronz. Un pumnal (virf de lance?) din bronz, cu dungă mediană și limbă de prindere fără perforații (fig. 2/8) s-a găsit în secțiunea V/1989, în chirpicul locuinței nr. 3. Cu lungimea totală de 17.5 cm (lama propriu-zisă de 14 cm, limba de prindere 3 cm, lățimea maximă — la umăr — de 3 cm) „pumnalul” de la Bobald este aproape identic, ca formă și dimensiuni, cu cel descoperit la Tiream, într-o așezare a culturii Otomani⁶. Forme asemenea găsim în cultura Coslogeni⁷ și sunt socotite de tip răzărțean⁸. În est apar începând cu cultura catacombelor⁹ și se continuă până mai târziu în grupa Belogruda¹⁰.

Din ambele straturi provine o impresionantă și caracteristică producție ceramică. Din păcate, materialul nu este prelucrat, astfel încât putem raporta despre el doar date generale.

În stratul Nir ceramica cea mai numeroasă este cea grosieră cu scrijelituri exterioare adinci ce ne apar sub forma scoarței de copac. Ne-am exprimat mai înainte opinia că acest mod de tratare a peretelui exterior al vasului va fi avut nu atât efect ornamental cât unul, mai ales, termic¹¹. De asemenea, despre modul de asociere a acestei categorii ceramice cu alte specii, în diferite complexe arheologice din nord-vestul României¹². Cât privește ceramica fină, slipuită, cu pereți subțiri și rezonanți, la Bobald este majoritară aceea de culoare neagră. Specia cărămizie sau portocalie este rară. Deci, în comparație cu Pișcolt¹³ se poate spune că avem de a face cu un alt centru de producție. Formele și motivele ornamentale sînt însă aceleași cu cele descrise de noi anterior¹⁴ ca specifice categoriei 3.

La Bobald, în stratul Nir, nu au apărut nici un fel de elemente ale categoriilor 1 (ornamentare prin excizie simplă sau în asociere) și 4 (ornamentare prin impresiuni textile). Aceste constatări impun atribuirea descoperirilor noastre, și implicit a stratului de la Carei-Bobald, fazei a II-a

⁶ Ioan Nemeti, Studii și Comunicări, Satu Mare, 1969, p. 64; Tiberiu Bader, *op. cit.*, p. 129, pl. LXXXVIII/16.

⁷ Sebastian Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii. I*, București, 1978, p. 93, fig. 52/2. 3.

⁸ Mircea Petrescu-Dimbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, București, 1977, p. 73 pentru depozitul de la Băleni pl. 73/20—22.

⁹ *Arheologia Ukrainskoi SSR*, Tom 1, Kiev, 1985, fig., 109/2.

¹⁰ *Ibidem*, fig. 136/21.

¹¹ P. Roman, SCIVA, 35, 1984, p. 269.

¹² *Ibidem*; P. Roman, I. Nemeti, *op. cit.*, p. 214—215

¹³ P. Roman, I. Nemeti, *op. cit.*, p. 198 și urm.

¹⁴ *Ibidem*; P. Roman, *op. cit.*, p. 269.

a culturii Nir, neputînd preciza, în stadiul actual al prelucrării materialului rezultat, dacă sintem într-o perioadă timpurie, mijlocie sau tirzie a acestei faze și nici dacă indiciile andridene¹⁵ se referă la acest strat sau la baza celui următor.

Resturi cu descoperiri asemenea sau identice celor din stratul inferior de la Carei—Bobald ne sînt cunoscute din mai multe puncte aflate în nord-vestul României, nord-estul Ungariei și sud-estul Slovaciei. Pe teritoriul României le găsim la Pișcolt¹⁶, Sanislău¹⁷, Ciumești¹⁸, Berea¹⁹, Foieni²⁰, Urziceni²¹, Căpleni²², Tiream²³, Dindești²⁴, Otomani-Cetățuie²⁵, Sălacea—Dealul Vida și Săcueni—Cetatea Boului²⁶, iar problematica lor a fost prezentată în detaliu într-un studiu anterior²⁷. Noile descoperiri îmbogățesc materialul documentar și confirmă observațiile de la Pișcolt care au arătat unitatea și specificitatea fazei II a culturii Nir, permițînd, în acest fel, eliminarea noțiunilor artificiale. La Bobald, așezarea culturii Nir (faza a II-a) ne apare bine individualizată: fortificată, cu locuințe construite la nivelul solului, densitatea locuirii încă mică, vegetație bogată, o economie mixtă bazată pe creșterea animalelor și cultivarea plantelor, vinat, pescuit. Datele existente ne arată clar cum aceste comunități, spre deosebire de cele Otomani, își incinerau morții. Cronologic sintem înaintea de apariție culturii Otomani (atît pe ansamblu cît și regional) și ne paralelizăm cu Nagyrév tirziu (Tószeg A), Gornea—Orlești²⁸, Soimus²⁹; ne aflăm deci într-o perioadă post-Glina.

Nici materialul Otomani nu a putut fi încă în întregime curățat și reconstituit. La ceramica din partea superioară a stratului de cultură se constată o tendință, atît a formelor cît și a ornamentelor, spre elemente specifice fazei tirzii a culturii Otomani. Avem în vedere ceștile cu gît cilindric, înalt, gura larg deschisă, corp cu tendință de turtire, toartă în bandă lată depășind marginea vasului, cu incizii sau caneluri orizontale pe gît și caneluri-fațete, oblice, pe corp. Forma și maniera de ornamentare sînt întîlnite în faza tirzie a cîmîtirului de la Megyhaszód³⁰, la Pustaszikszó³¹, Streda nad Bodrogom³². Încadrat de T. Bader³³ în a sa fază III a culturii Otomani, la Bobald tipul este în asociere cu frecvente apariții de vase (cești, căni, poate amfore) cu mari proeminente (asemenea celor din faza clasică Füzesabony), mărginite (secoase de fapt în evidență) de șanțuri semilunare sau înconjurate de motive ornamentale stelare cu capete de spirale etc. Sînt de remarcat, de asemenea, străchîni cu marginea curbă spre interior, cele cu marginea îngroșată prin lățire și țesire; unele castroane cu pereți curbați, toartă sub margine, corpul scrijelat; vasele cilindrice; precum și unele torți cu proeminente.

Printre motivele ornamentale, frapează triunghiurile umplute cu puncte, proeminentele sub marginea vaselor, triunghiurile excizate de sub marginea unui vas, ce par să stea în legătură cu apariții similare de la Boinești³⁴. Nu avem însă, în prezent, nici-un indice cert (import sau imitație) de tip Suciu clasic; rezultă o vechime mai mare a așezării de la Bobald.

Ceramica jumătății inferioare a stratului de cultură, provenită din locuințe mari, succesive, caracterizează o perioadă „clasică” din evoluția culturii Otomani, de la începutul acestei înfloriri pînă la declinul ei.

La baza stratului, chiar dacă există unele elemente reintîlnite și la Andrid (fig. 4/4), se pare, cel puțin în zonele cercetate, că dintre stratul Nir II și cel Otomani ne lipsește această secvență. Deci stratul Otomani (din secțiunile săpate) începe într-o perioadă post-Andrid.

Locuința incendiată din secțiunea III, prin numerosul și caracteristicul material (fig. 2/2; 3/1—8; 4/1—3) se plasează la începutul fazei clasice a culturii Otomani. S-au păstrat în ea vase de

¹⁵ La Andrid apare un material care arată ori o influență Otomani timpurie, aflată în mișcare spre nord, asupra unei comunități de tip Nir, caz în care am avea de a face cu o fază specifică (Nir III?), ori asimilarea unui fond Nir de către comunitățile Otomani în formare pe aceste meleaguri, cu specific regional.

¹⁶ P. Roman, I. Némethi, *op. cit.*, p. 198—201, fig. 1—6; 7/1—8.

¹⁷ *Ibidem*, p. 204, 210.

¹⁸ *Ibidem*, p. 210.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*, p. 210—211.

²¹ *Ibidem*, p. 211.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*, p. 212.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ P. Roman, I. Némethi, *op. cit.*, p. 198—218.

²⁸ P. Roman, *SlovArch*, XXXVI, 1988, 1, p. 218 și urm.; idem, *SymThr*, 6, 1988, p. 41—42; Gh. Petre-Govora, *Thraco-Dacia*, IX, 1988, 1—2, p. 134 și urm.

²⁹ Ioan Andrișoiu, *Thraco-Dacia*, X, 1989, 1—2, p. 39—56.

³⁰ I. Bóna, *Die mittlere Bronzezeit Ungarns und ihre südöstlichen Beziehungen*, Budapesta, 1975, pl. 169/5, 10; 172/5; 173/4; 174/1; 175/15, 20; 177/12, 20; 179/23.

³¹ F. Köszegi, *ActaArchHung*, 20, 1968, pl. 15/1, 6—7; 17/1, 5; 18/7.

³² B. Polla, *Gräberfelder aus der älteren Bronzezeit in der Slowakei. I*, Bratislava, 1960, p. 299 și urm., pl. 4/5; 5/1, 3; 28/1; 29/2—3 etc.

³³ T. Bader, *op. cit.*, pl. 33.

³⁴ Idem, *PZ*, 54, 1979, pl. 4.

provizii de dimensiuni mari și capacele lor, ambele din lut nu prea bine frământat și slab arse, motiv pentru care s-au dezintegrat ușor. Ceramica fină cuprinde străchini cu motive ornamentale spiraliforme, centrul spiralei fiind o proeminență în jurul căreia se realiza, prin adîncire, o spirală; cești cu toartă suprainălțată ornamentate cu spirale realizate prin șanțulețe late; cești cu ornamente ogivale obținute prin adîncire și încadrate de incizii; vase cu gît cilindric, margine lătită, corp

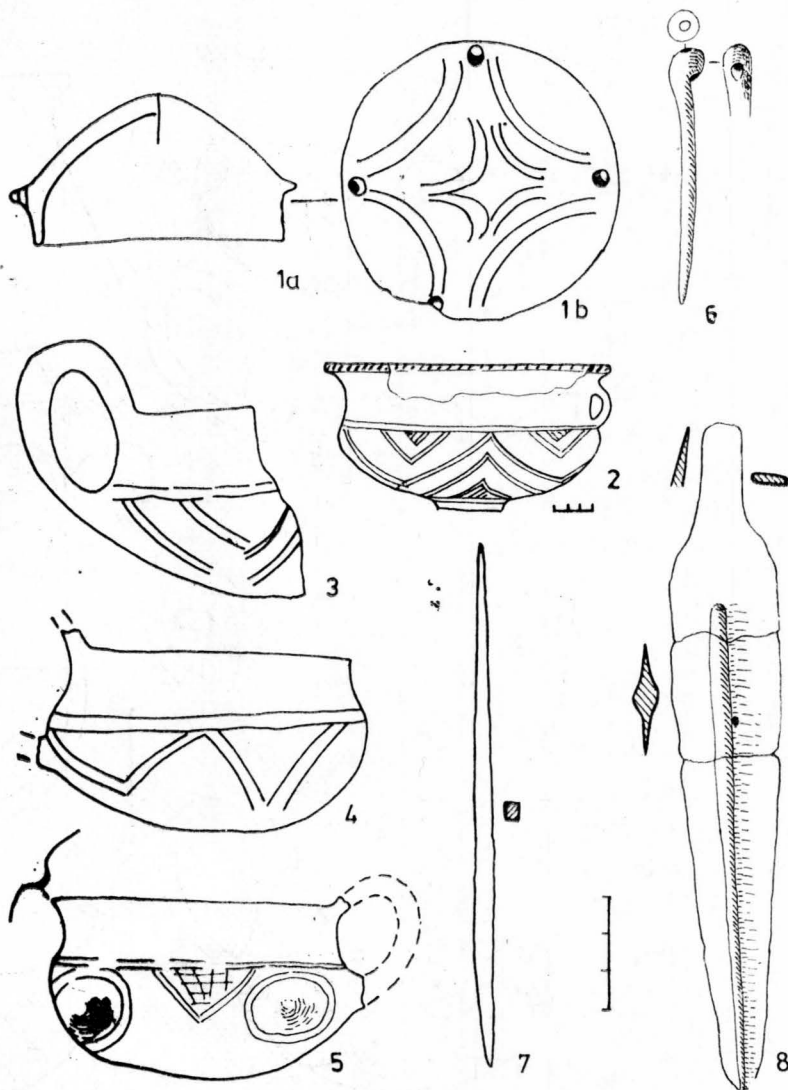

Fig. 2 Carei-„Bobald”: 1-6, 8 (1, 3-5 locuințe din strat inferior Otomani; 2 locuință din S. III/1988; 6 strat superior; 8 locuința nr. 3 din S. V/1989); Căpleni-„Cetate”: 7. 1-5 ceramică, 6 os, 7 cupru, 8 bronz.

bombat uniform și fund „strangulat” (tradiție Nir II) cu ornamente incizate formind arcade; vas piriform cu gît scurt cilindric, cu patru tortițe pe maxima rotunjime; fragmente ornate cu spirale adîncite, mărginite de linii incizate; fragmente cu ornamente sub formă de arcade sau cu motive triunghiulare hașurate.

În alte locuințe, mai vechi (fig. 2/1, 3-5; 4/4), contemporane sau mai noi decît cea descrisă, remarcabilă este, în primul rînd, calitatea: atît la vasele de bucătărie (și chiar la cele de provizii) cît și la ceramica de lux. Inițial de culoare închisă (neagră sau cenușie), cărămizie sau roșiatică prin ardere secundară (în zona locuințelor incendiate), varietatea și diversitatea principalelor tipuri de vase trădează un meșteșug bine înșușit.

Pe primul loc se înseriu ceștile cu o toartă suprainălțată. Multe exemplare nu au fund, altele sînt cu omphalos sau fund drept cu diametrul mic. Varietate mare și în privința corpului: complet emisferic; partea inferioară emisferică, gîtul tronconic; corpul rotunjit, gura în formă de pîlnie;

corpul bombat, gîtul scurt, cilindric. Buza este în general dreaptă, alteori ușor oblică, rar cu o proeminență pe partea opusă torții. Doar cîteva exemplare sînt neornamentate. Marea majoritate poartă o bogată ornamentație, realizată prin incizii, șanțulețe late adîncite, proeminente. Motivul ornamental principal este spirala, în dispunere verticală, oblică sau orizontală, pe corpul ceștilor. Ea apare fie sub forma unor cîrlige, realizate prin adîncire, fie sub forma unor spirale avînd în centru

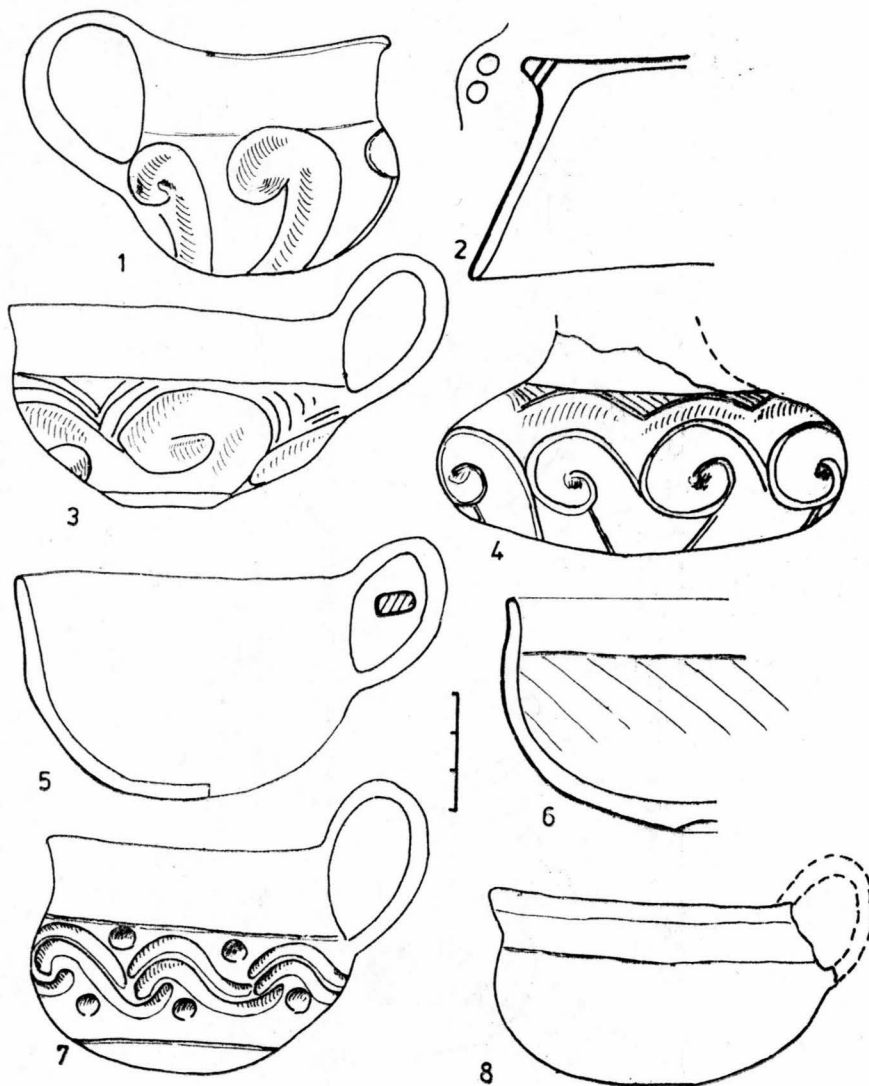

Fig. 3 Carei-, „Bobald”. Ceramică din locuință S. III/1988.

o proeminență. Spiralele sînt asociate cu impresiuni alveolare, triunghiuri hașurate, uneori cu adîncituri ogivale, spirala ieșind dintre ele ca floarea dintr-un mînunchi de frunze.

Străchinile și castroanele, de la miniaturi la exemplare de dimensiuni normale sau mari, au gura larg deschisă, trompetiformă, o toartă și corpul acoperit cu ornamente spiralice, ogivale, arcade. Într-un caz, un castron cu fund plat, corp tronconic, umăr rotunjit, gura în formă de pilnie, toartă ce unește marginea cu umărul, este ornamentat pe corp cu o friză de spirale continui în manieră Wietenberg. De altfel, în asociere au mai apărut o ceașcă neagră cu ornamente din benzi hașurate, în zig-zag și incrustate cu alb și o alta cu umărul canelat oblic, ambele de factură sau evidente influențe Wietenberg.

Cănille reprezintă un alt tip de vas caracteristic, apărind în mai multe variante : a) corp seu nd, oval în secțiune, gît cilindric ; b) corp sferic, strangulat spre fund, gît tronconic, toartă ce unește marginea cu baza gîtului ; c) sub forma cănilor de bere, fie complet cilindrice, fie ușor tronconice. Toate sînt ornamentate cu spirale, cu benzi vălurite sau incizate.

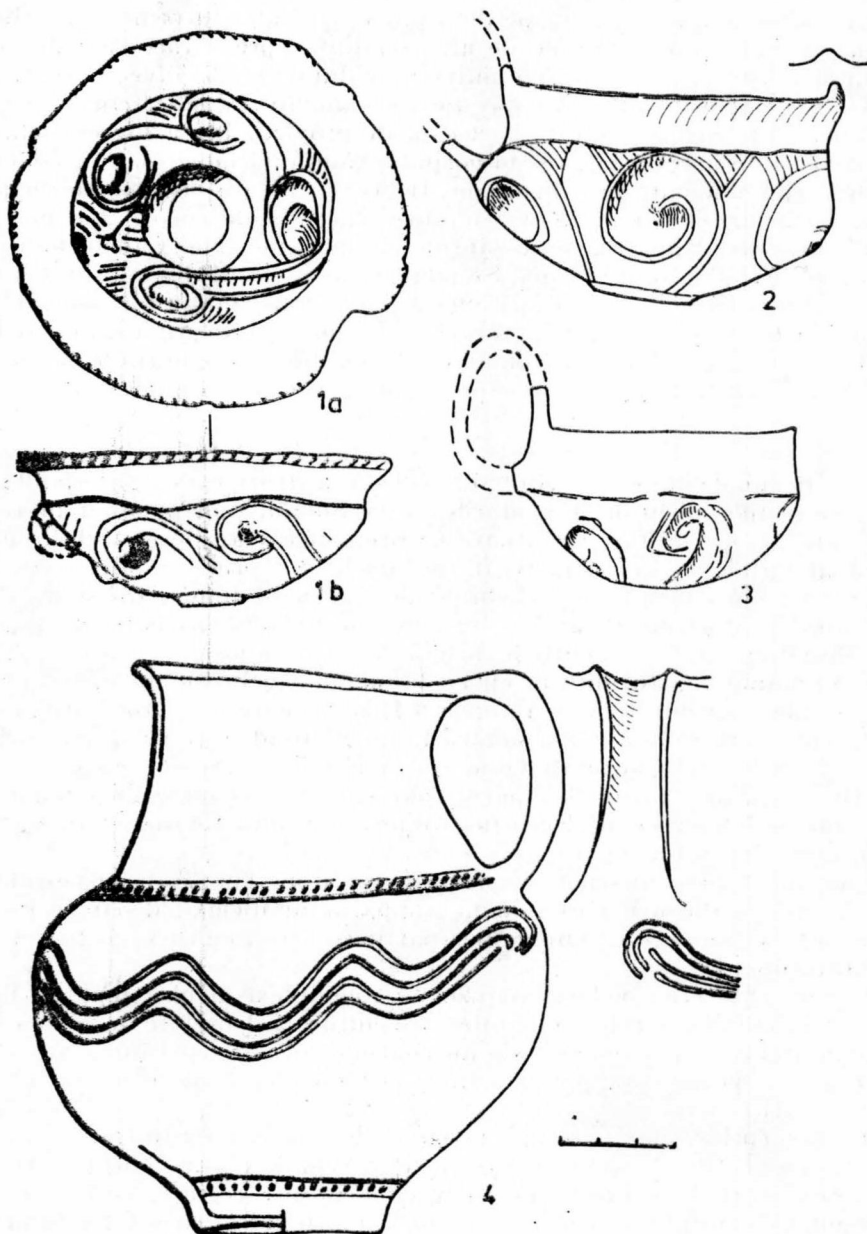

Fig. 4 Carei-„Bobald”. Ceramică din locuința S. III/1988 : 1—3 și S. IV/1989.

Un vas întreg, cu corp bombat, fund strangulat, gît cilindric, fără torți, cu ornamente în arcade realizate prin incizii, la care se adaugă fragmente de la exemplare cu mici tortițe la baza gîtului, atestă prezența unor amforete moștenite din substrat, din fondul anterior de tip Nir II.

Evidențiem, de asemenea, fragmente de la oale pentru transportul și păstratul lichidelor, cu gît cilindric, corp alungit, cu torți sau tortițe pentru șnur, plasate sub marginea vasului.

Sînt frecvente, apoi, capacele sub formă de calotă sau tronconice decorate prin incizii sau cu motive în relief. Un exemplar izolat, întreg, este un vas piriform (asemenea celor neolitice de tip Cris), cu torți pentru șnur pe maxima rotunjime a corpului.

Sînt numeroase fragmentele provenind de la cuptoare portabile, cu grătar, forme mai puțin întilnite în alte așezări unde găsim vase sau vetre portabile cu euptor.

Procedeele de ornamentare reflectă pe de o parte, mai ales în primele niveluri Otomani, contactul cu perioada cea mai veche, iar pe de alta tendința spre caracteristicile perioadei tîrzii (cu Buckelkeramik din Füzesabony). Nu lipsese influențele din culturile învecinate (Hatvan, prin impresiuni textile și Wietenberg, prin canelarea specifică, ornamente în rețea sau frize spiraliforme). Scrijeliturile care acopăr în întregime suprafața vaselor de provizii, în cazul recipientelor de bucătărie apar numai pe partea inferioară a lor, restul corpului rămînînd neted sau ornat prin alte procedee. Uneori, scrijeliturile sînt înlocuite prin benzi de striuri scurte, dispuse asimetric pe corpul vasului. În relief întilnim fie briuri continue, fie așa numitele „creste de cocos”, fie proeminente realizate prin împingere din interior. Sînt frecvente șanțulețele late, inciziile. Canelurile apar rar.

Motivistica este mai ales spiraliformă. Se adaugă arcadele, triumghiurile, benzile etc.

La baza stratului Otomani, apar, după cum am mai spus, materiale asemănătoare celor găsite în mai multe complexe închise la Andrid; acestea din urmă reflectînd procesul inițial, de constituire, a culturii Otomani în nord-vestul României. Astfel de materiale trădeză fie un fond asimilat, fie o comunitate de tip Nir (faza Sanislău) supusă unui proces de „otomanizare”.

Importanța stațiunii de la Carei — „Bobald” constă în stratigrafia, materialul pe care îl conține și legăturile cu alte grupe culturale. Cercetările de la Bobald pun punct unor regretabile confuzii întilnite în literatura de specialitate privitoare la Bronzul tracic din vestul României. Reamintim faptele: Pe baza materialelor scoase la iveală de M. Roska prin sondajele efectuate la Otomani, I. Nestor a definit o nouă cultură a epocii bronzului cu acest nume. La scurt timp, în literatura maghiară (F. Tompa, A. Mozzolies) a apărut termenul de Füzesabony care, de fapt, înlocuia partea tîrzie a noțiunii de Otomani. I. Ordentlich, urmat de N. Chidioșan, C. Kacsó, T. Bader, a extins limitele noțiunii Otomani pe toată durata epocii bronzului, incluzînd în ea un adevărat conglomerat de materiale. Replica a venit de la J. Banner și I. Bóna care au permutat noțiunea de Otomani spre ceea ce I. Ordentlich introdusese în a sa fază I, restul fiind cuprins în „culturile Gyulavarsand” și „Füzesabony”. În acest fel, noțiunea Otomani creată de I. Nestor dispărea. Aceasta pentru o parte a literaturii maghiare căci o altă parte folosea doar noțiunile de Otomani (fragmentar) și Füzesabony. În funcție de ceea ce înțelegea fiecare prin noțiunile folosite, s-au stabilit și raporturile cronologice și culturale cu alte regiuni.

Încă de la începutul preocupărilor noastre asupra Bronzului din nord-vestul României³⁵, învechirea datei de început a culturii Otomani ni s-a părut artificială, deoarece includea manifestări care nu se legau organic de cultura Otomani, aparțineau altei culturi, cu formă de manifestare și rit de înmormîntare diferite.

Mai mult teoretic și ulterior pe baza analizei unor complexe închise (mai ales de la Pișcolt — Nispărie) s-au putut individualiza forme de manifestare culturală deosebite de ceea ce se cuprinsese în noțiunea de Otomani clasic³⁶. Numai că ele au continuat să fie socotite contemporane cu începuturile culturii Otomani, paradoxal, pe baza unor elemente care, deși creditate Otomani, nu erau specifice acestei culturi.

La Bobald s-a surprins, clar, relația stratigrafică între Nir tîrziu (faza Sanislău a lui Bader) și Otomani propriu-zis. Între cele două perioade se interpune o etapă de tip Andrid, reprezentînd fie o fază (finală) a culturii Nir (dintr-o perioadă cînd, în alte regiuni, cultura Otomani dispăruse), fie o fază de început a culturii Otomani care, în zonă, a asimilat o parte a fondului străvechi.

Evoluția așezării de la Bobald în faza clasică, pe baza interferențelor reciproce, este paralelă cu aceea a culturilor Hatvan și Wietenberg. Triburile Otomani, care-și înhumau morții, pătrund într-o lume a incinerării: atît purtătorii culturii Nir pe care-i înlocuiesc sau asimilează, cît și cei ai culturilor Hatvan, probabil și Wietenberg se incinerau. Pentru noi, cultura „Füzesabony” nu este altceva decît o expansiune a fenomenului Otomani în aria culturii Hatvan, începînd cu perioada

³⁵ P. Roman, *MittArchInst Beih.* 2, Budapesta, 1981, p. 166.

³⁶ P. Roman, I. Némethi, *op. cit.*, p. 198—232.

finală a stratului cu mari construcții de locuințe de la Bobald. Cît privește termenul Gyulavarsand el este sinonim cu Otomani, de la început și pînă la sfîrșit căci, chiar dacă curentul etno-cultural se deplasează de la sud spre nord și nu invers (cum s-a afirmat, în chip repetat, pentru cultura Otomani), niveluri mai vechi decît Vărșand sint de enumerat de la Socodor.

Spre nord, descoperiri asemenea celor de la Medieșul Aurit, socotite ca manifestări Suciu, pot reprezenta un proces de regionalizare Otomani pe un fond cu incinerație (Nir sau Wietenberg). Acest proces pare a fi avut loc în perioada stratului superior de la Bobald. Evoluția culturii Suciu, propriu-zisă (clasică), se desfășoară abia în perioada următoare, sinceră cu „faza Otomani IV” sau „grupul Cehăluț” (Hajdubogos) și se continuă în perioada Berkez Demeșer, ca reminiscență ³⁷.

Einleitende Angaben der archäologischen Forschungen von Carei – „Bobald”

ZUSAMMENFASSUNG

Die Verfasser teilen uns kürzlich über die Schlußfolgerungen der Ausgrabungen, die in einer Tellsiedlung bei Bobald (1986–1989) stattgefunden haben, mit. Die über 2 m dicke Kulturschicht war von den Gruben eines mittelalterlichen Gräberfeldes durchschnitten. An der Basis befinden sich 2 Niveaus, die der II. Stufe (Sanislău) der Nirkultur angehören. Sie sind von mehreren Niveaus der Otomanikultur überlagert und im ältesten dieser kommen Elemente der Hatvan- und Wietenberg-Kultur vor. In den jüngeren Niveaus der Otomani Schicht trifft man auch Füzesabony Urkunde an. Dagegen gibt es keine Elemente der Kerbschnittkeramik der Suciu Kultur, also *kein* klassisches Aspekt. Dies beweist daß die Otomani Siedlung von Bobald älter als die eigentliche Suciu Kultur ist, und für die Verfasser ist der Gyulavársánd-Begriff mit demjenigen der Otomani Kultur gleich.

ABBILDUNGSVERZEICHNIS

Abb. 1 Carei-„Bobald”. Südprofil des II. Schnitts (1986).

Abb. 2 Carei-„Bobald”: 1–6, 8 (1, 3–5 Behausungen der unteren Otomani-Schicht; 2 Wohnung aus S. III/1988; 6 obere Schicht; 8 Wohnung Nr 3 aus S. V/1989); Căpleni-„Cetate”: 7. 1–5 Keramik, 6 Knochen, 7 Kupfer, 8 Bronze.

Abb. 3 Carei-„Bobald”. Keramik der Wohnung aus S. III/1988.

Abb. 4 Carei-„Bobald”. Keramik der Wohnung S. III/1988: 1–3 und S. IV/1989.

³⁷ I. Némethi, SCIVA, 41, 1990, 1, p. 19 și urm.; C. Kacsó, Dacia, N.S., XXXI, 1987, p. 51 și urm.

